

ISKUSTVA U ZAŠTITI POLJOPRIVREDNIH ALATKI I DELOVA POLJOPRIVREDNIH MAŠINA OD HABANJA POSTUPKOM TOPLE METALIZACIJE

UVOD

Zaštita novog proizvoda ili popravka oštećenog proizvoda je problem koji se javlja u toku izrade i nakon oštećenja proizvoda. Ne postoji grana industrije u kojoj nije prisutno habanje radnih površina. Troškovi nastali habanjem su izuzetno veliki, u razvijenim zemljama se kreću od 1 - 2 % bruto nacionalnog dohodka. Preventivnom zaštitom ili popravkom proizvoda troškovi se smanjuju i do 20 %. U poljoprivredi i radu poljoprivrednih alatki najveće probleme stvaraju habanja nastala usled trenja klizanja ili kotrljanja, abrazije, erozije, koji u dodiru metala i zemlje deluju istovremeno.

Trenje je otpor kretanja tela u odnosu na površinu po kojoj se kreće. Postoje mnogi oblici trenja, a najčešći su trenje klizanja i trenje kotrljanja. Trenje zavisi od vrste materijala u dodiru i njihovog međusobnog pritiska. Od materijala u dodiru može se uticati samo na materijale alata, tako što se zaštićuje prevlakama malog koeficijenta trenja i male hrapavosti. Na međusobni pritisak se ne može bitnije uticati, jer on zavisi od propisanih uslova rada.

Abrazija je habanje nastalo usled kretanja čestica paralelno sa površinom sa kojom su u dodiru. Na otpornost od abrazije može se uticati što se alati zaštićuju prevlakama otpornim na abraziju. Karakteristična oštećenja od abrazije su u obliku glatkih pravih ili vijugavih brazdi. Ovaj vid habanja se najviše javlja prilikom habanja poljoprivrednih alatki.

Erozija je habanje nastalo usled kretanja čestica upravno ili pod uglom u odnosu na površinu sa kojom su u dodiru. Oštećenja su nepravilnog oblika sa hrapavom površinom. Na otpornost od erozije može

se uticati tako što se alat zaštićuje prevlakama otpornim na eroziju.

Ostvarivanje optimalne produktivnosti, pouzdanosti i ekonomičnosti u radu sa poljoprivrednim mašinama, uslovljeno je dužinom trajanja oštrice, raonika, motičice kultivatora, noževa na rotorima, diskova tanjirača, diskova crtala i drugih radnih organa i radnih površina koje su permanentno izložene trenju, abraziji i eroziji kao oblicima habanja.

ZAŠTITA POSTUPKOM METALIZACIJE PRAHOM

Postoje dva postupka metalizacije :

1. hladni postupak
2. topli postupak

Hladni postupak

Hladnim postupkom vrši se nabrizgavanje dodatnog materijala u obliku praha bez naknadnog topljenja nanešene prevlake. Materijal u obliku praha se unosi u plamen - kiseonika - gorivi gas, gde se topi i strujom gasova nanosi na pripremljenu podlogu. Tu dolazi do veze sa osnovnim materijalom. Veza sa osnovom je veoma kompleksna i ostvaruje se athezijom, mehaničkim uključenjem, tj. difuzijom sa mikrozonama athezije. Mogu se naneti prevlake debljine od 0,05 - 5 (20) mm. Tvrdoća prevlake kreće se od HR 82 (Al bronza) do 1300 HV (W karbid i Cr oksid).

Intenzitet vezivanja za osnovu kreće se od 3500 - 6000 N/cm².

Metalizacijom se nanose mnoge vrste materijala kao što su : ugljenični čelici, nerđajući čelici, aluminijum, bakar, bronza, molibden, keramika, legure sa Cr, Ni, W, Co.

Hladna metalizacija se najviše koristi za popravku vratila i osovina koje su izložene

habanju usled naleganja obrtnih delova kao što su mesta kliznih ležajeva, mesta stabilnih ležajeva, mesta zaptivki, mesta glavčine i zaštita od korozije. Temperatura u toku metalizacije ne prelazi 150 oC tako da nema nikakvih deformacija uključujući i metalurških promena osnovnog materijala.

Topli postupak

Topli postupak je gasno nabrizgavanje praha sa istovremenim ili naknadnom difuzijom. Topli postupak predstavlja prelaz između hladnog postupka i navarivanja. Veza između prevlake i osnove ostvaruje se difuzijom prevlake u osnovni materijal. Debljina difuzione zone iznosi 20 - 80 μm u zavisnosti od osnovnog dodatnog materijala, vremena i temperature difuzije. Ovim postupkom ne dolazi do topljenja osnovnog materijala. Temperatura difuzije praha kreće se od 1000 - 1200 oC tako da osnovni materijal gubi neka metalurška svojstva i može doći do deformacija. Prevlačka se sastoji od legura metala, a najčešće su legure: Ni,Al ; Ni,Cr ; Ni,Cr,Mo, Fe ; Ni,Cr,Si,B,Al ; Ni,Cr,Si,B,Al,Co+W(c)

Nabrizgavanje se vrši specijalnim uređajima. Prah slobodnim padom ili putem uređaja za doziranje ulazi sa plamenom kiseonik - gorivi gas (najčešće acetilen), gde se topi i nanosi na osnovni materijal, nakon čega se vrši difuzija.

Debljina prevlake kreće se od 0,1 - 3 mm.

Tvrdoća prevlake kreće se od 180 HV (Ni,Cu) do 1500 HV (W(c))

Intenzitet vezivanja veći je od 8000 N/cm².

Ovaj postupak primenjuje se za zaštitu proizvoda od habanja usled trenja, abrazije, erozije, kontaktne korozije, kavitacije i udara. Najčešće se koristi za zaštitu delova pumpi, ventila, mešalica, puževa, raonika,

* Centar za istraživanje i razvoj mašinstva - Više tehničke škole u Zrenjaninu

** "Metronik" preduzeće za proizvodnju, trgovinu i zavarivačke usluge, Zrenjanin

špartača, diskova tanjirača, kalupa i trnova, merača nivoa, ekstrudera i strugača.

SASTAV ZEMLJIŠTA I IZBOR MATERIJALA ZA ZAŠTITU OD HABANJA

Od materijala koji ulaze u sastav zemljišta najveći uticaj na habanje imaju kvarc, feldspat, dolomit i alumosilikat. Kvarc je mineral visoke tvrdoće i velike abrazivnosti. U zemljištu se javlja u koncentraciji čak 30 - 60 %. Tvrdoća kvarca je 1200 HV. Alumosilikati su minerali gline i imaju abrazivnu sposobnost.

Postoji više tipova zemljišta sa različitim udelom abrazivnih elemenata. Sa većim udelom specifične abrazije raste i brzina trošenja alata. Sastav zemljišta ima veliki uticaj na izbor materijala za zaštitu od habanja. Zaštitne spojeve treba birati na osnovu njihovog indeksa otpornosti na abraziju i njihove tvrdoće u odnosu na kvarc što je prikazano u tabeli 1.:

Tab. 1. Abrazivna zaštita zemljišta.

SASTAV ZEMLJIŠTA	SPECIFIČNA ABRAZIJA g/ha
Glinuša	2 - 10
Ilovača	20 - 30
Peskovito	70 - 100
Peskovito - kamenito	200 - 500

Najčešći materijali koji se koriste za zaštitu alata, a koji su ujedno otporni na abraziju, eroziju i habanje pri trenju su legure sastava: W(c),Cr,Ni,B; W(c),Cr,Co,B; W(c),Co; W(c),Cr.

POSTUPCI ZAŠTITE DELOVA POLJOPRIVREDNIH MAŠINA I POLJOPRIVREDNIH ALATKI OD HABANJA

Postoji više postupaka kojima se može zaštititi alat od habanja. Neki od postupaka:

- termička obrada kaljenjem,
- elektrolučno navarivanjem
- gasnim navarivanjem
- toplom metalizacijom

Prednosti i nedostaci za predhodno navedene postupke jesu :

Termička obrada kaljenjem

Prednosti su brz postupak, niska cena postupka i da ne zahteva posebnu stručnost.

Nedostaci su nakon habanja alat se ne može vratiti u početnu geometriju, kratak vek trajanja, nejednaka tvrdoća i visoka cena osnovnih materijala.

Elektrolučno navarivanje

Prednosti su solidan izvor dodatnih materijala za navarivanje, srednja cena, raonik se može ponovo navariti i duži vek trajanja u odnosu na kovani 2 - 3 puta.

Nedostaci su mešanjem osnovnog i dodatnog materijala ne dobija se isti kvalitet navara prema kvalitetu elektrode, zahteva dodatno brušenje, povećava se debljina alata a time i otpor i potrošnja goriva (do 20 % veća od kovanog raonika), može se navariti samo sa jedne strane, zahteva poznavanje tehnologije navarivanja.

Gasno navarivanje

Prednosti su da nema mešanja sa osnovnim materijalom, raonik se može ponovo navariti, duži vek u odnosu na kovani za 3 - 4 puta, zahteva malo brušenje.

Nedostaci su mali izbor dodatnog materijala za navarivanje, veća cena u odnosu na elektrolučno navarivanje, može se navariti samo sa jedne strane, povećava se debljina alata a time i vučni otpor kao i potrošnja goriva, visoka cena gasa za navarivanje kao i da zahteva poznavanje tehnologije navarivanja.

Topla metalizacija

Prednosti su veliki izbor dodatnih materijala za metalizaciju, velika otpornost na habanje, abraziju i eroziju, nema mešanja sa osnovnim materijalom, ne zahteva se naknadno brušenje, mogu se zaštititi obe površine, mala je debljina

Tab. 2. Sastav i karakteristike praša za toplu metalizaciju

Tip praša	Hemijski sastav	Tvrdoća	Rezultat
MTF 01	Ni,Cr,Mo,B,Si,Co+W(c)	55 - 60 HRc	odličan
MTF 02	Ni,Cr,B,Si+W(c)	60 - 65 HRc	vrlo dobar
MTF 03	Ni,Cr+W(c)	57 - 66 HRc	vrlo dobar
MTF 04	Ni,Cr,Mo,Si,Cu	59 - 63 HRc	solidan

nanošenja tako da se ostvaruje početna geometrija, raonik se nakon trošenja metaliziranog sloja može ponovo metalizirati, ima duži vek trajanja u odnosu na kovani 8 - 15 puta, smanjen vučni otpor i potrošnja goriva i do 25 %.

Nedostaci su visoka cena dodatnog materijala, zahteva stručnost u radu, zahteva pripremu alata pre metalizacije, zahteva posebnu opremu za toplu metalizaciju.

PRIMERI ZAŠTITE DELOVA POLJOPRIVREDNIH MAŠINA I POLJOPRIVREDNIH ALATA OD HABANJA POSTUPKOM TOPLE METALIZACIJE U PP"METRONIC" ZRENJANIN I CENTRU ZA ISTRAŽIVANJE I RAZVOJ U MAŠINSTVU - VTŠ ZRENJANIN

Raonik

Raonik je najopterećeniji deo u pripremi zemljišta i najviše je izložen habanju pri likom oranja. Da bi izvršili toplu metalizaciju potrebno je izvršiti pripremu alata. Treba učiniti sledeće : raonike je potrebno očistiti od ostataka zemlje i drugih nečistoća, detaljno ih pregledati, po potrebi ih zavariti i otkovati kao za početak oranja, izvršiti peskarenje korundom u širini 20 - 25 mm površine koja se želi metalizirati, izvršiti metalizaciju i difuziju nabačenog sloja tako da debljina sloja nakon difuzije bude 0,25 - 0,35 mm, metalizirani raonik hladiti u suvom pesku, raonik blago podoštriti (skinuti moguće oštre ivice) nakon čega se može montirati.

Ovako uradjen raonik je odmah spreman za oranje i ima 8 - 15 puta duži vek trajanja u odnosu na kovani raonik. Osim toga daje uštedu u gorivu do 25 % u odnosu na otkovani raonik, a do 40 % na navareni raonik. Vek trajanja raonika najviše zavisi od pripreme raonika (otkivanje), pravilne montaže i upotrebe.

Do sada je "Metronic" izvršio metalizaciju sa više vrsta dodatnog materijala koji

su dali različite rezultate. U tabeli 2. je prikazan hemijski sastav praha za toplu metalizaciju, kao i karakteristike praha. Mešavinom pojedinih vrsta praha u PP "Metronic" postignut je bolji kvalitet metaliziranog sloja u odnosu na originalni prah.

Prikaz ostvarivanja potrebne debljine sloja postupkom tople metalizacije

Motičice špartača

Tehnologija nanošenja zaštitnih slojeva je ista kao i raonika, sem što je širina sloja 10 - 15 mm.

Disk tanjirače

Postupak zaštite je isti kao kod raonika, kao i diskova sa kontinualnom i ozubljenom oštricom.

Ostala orudja

Ovim postupkom mogu se zaštititi i ostali delovi koji su izloženi habanju u dodiru sa zemljom, kao što su plužna daska, plaz pluga, dleto pluga, vrhovi drijača, plugovi, sadilice i vadilice, motičice setvospremača, noževi rotacione sitnilice kao i ostali alati izloženi habanju.

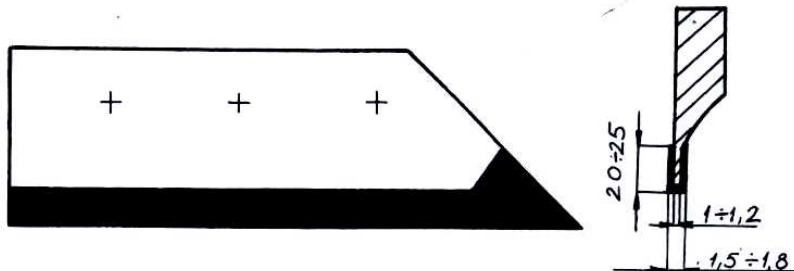
REFERENCA ZA REALIZOVANE TEHNOLOGIJE

Raonici za:

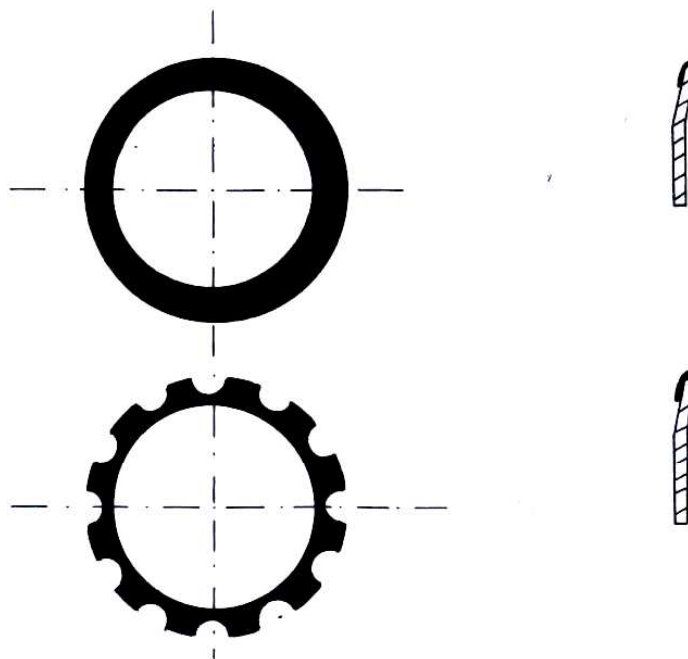
- PD "Aerodrom" Zrenjanin
- PD "Mihajlovo" Zrenjanin
- PD "Zlatica" Zrenjanin
- PD "Stajičevo" Zrenjanin

Špartači za:

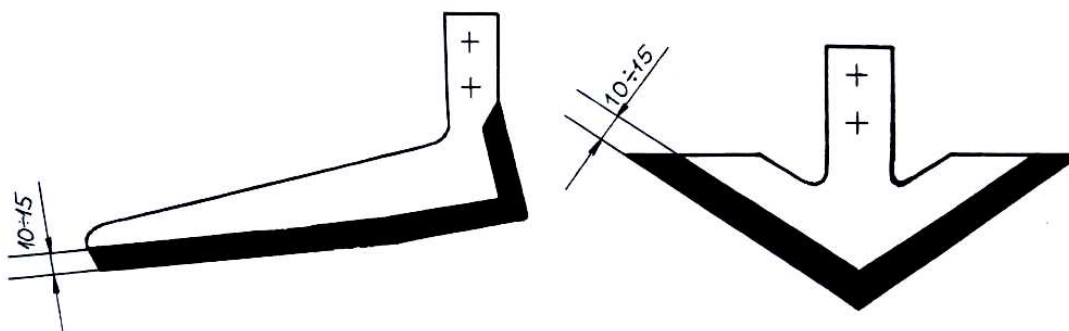
- PD "Aerodrom" Zrenjanin
- PD "Zlatica" Zrenjanin

Sl. 1 Metalizacija raonika

Sl. 3 Metalizacija diskova tanjirače

Sl. 2 Metalizacija motičica